

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

М.В. Артюшина

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

У статті розглядається проблема наукового обґрунтування психолого-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах. Надається визначення понять «психолого-педагогічна підготовка», «інноваційно-зорієнтована психолого-педагогічна підготовка». Пропонується модель вивчення психолого-педагогічних дисциплін на основі інноваційно-зорієнтованого підходу.

Ключові слова: психолого-педагогічна підготовка, інноваційний підхід у навчанні, інноваційно-зорієнтована психолого-педагогічна підготовка.

В останнє десятиріччя в Україні відбувається активне переосмислення змісту гуманітарного компонента професійної підготовки студентів. Одним з таких складових на сьогодні є психолого-педагогічний цикл, який була уведений у плани підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до положень Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»). Болонський процес, актуальні освітні реформи перетворюють таку підготовку у непедагогічних ВНЗ на вибірку. Тим самим недооцінюється значущість особистісного розвитку майбутніх фахівців. Водночас, й викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу часто не забезпечує реалізацію такої цілі, що й спонукає до їх переведення до вибірових. Отже, у даній статті розглядається проблема наукового обґрунтування процесу психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ. Метою статті є демонстрація перспективності використання інноваційного підходу в модернізації процесу психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ в умовах актуальних освітніх змін.

В останнє десятиріччя суттєво зросла кількість наукових робіт, присвячених викладанню психолого-педагогічних дисциплін у ВНЗ непедагогічного профілю. В Україні здійснюються дослідження у напрямку обґрунтування теоретичних засад психолого-педагогічної підготовки фахівців у непедагогічних університетах (В.А.Козаков, Д.І.Дзвінчук), визначення особливостей психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у ВНЗ (Т.Б.Поясок), структурування змісту психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю (М.В.Фоміна), формування комунікативних

умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін (Т.Л.Шепеленко) [1; 5-7]. Дослідниками пропонуються цілісні концепції психолого-педагогічного навчання, обґрунтовуються цілі, принципи, зміст, технології реалізації такої підготовки. Однак, незважаючи на виражену увагу науковців до проблем психолого-педагогічного навчання, стан викладання дисципліни «Психологія та педагогіка» у вітчизняних ВНЗ досі залишається незадовільним, практично відсутні навчально-методичні роботи, в яких є єдина ключова ідея, здійснюється справжня інтеграція психологічного та педагогічного аспектів, видання часто перенавантаженої несуттєвим, другорядним матеріалом, слабо враховують вікові особливості аудиторії, для якої призначені. Причиною такої ситуації може бути відсутність в Україні державних стандартів у викладанні гуманітарних дисциплін у непрофільних ВНЗ. На наш погляд, перспективним є привнесення у практику психолого-педагогічної підготовки наукових концепцій, що забезпечать предметну цілісність викладання основ психології та педагогіки, більшу виразність професійного контексту підготовки, наблизять процес навчання до проблем розвитку особистості студентів в процесі професійної підготовки, зроблять вивчення психолого-педагогічних дисциплін більш цікавим, корисним, гуманістично-зорієнтованим. Однією із форм можливого вдосконалення психолого-педагогічної підготовки може стати її побудова на основі реалізації цілей формування готовності студентів до інноваційної діяльності.

В основі нашої моделі психолого-педагогічної підготовки покладена ідея про те,

що в процесі такого навчання можливо створити сприятливі умови для формування інноваційних властивостей особистості і відповідної поведінки. З одного боку, психолого-педагогічна підготовка стає експериментальним предметом, на якому демонструються можливості психолого-педагогічного забезпечення становлення особистості як суб'єкта інноваційної діяльності. Винайдені засоби і механізми можуть бути перенесені й на інші дисципліни професійної підготовки. З іншого – саме психолого-педагогічне навчання може в повній мірі забезпечити інтенсивний особистісний розвиток фахівця, тим самим доповнюючи і збагачуючи процес професійного становлення в плані розвитку інноваційних здібностей.

Такий підхід до психолого-педагогічної підготовки можна назвати інноваційно-зорієнтованим. Надалі ми надамо обґрунтування розробки моделі інноваційно-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки.

Попередньо було встановлено, що в основі концепції єдиної стратегії інноваційного розвитку студентів у професійній підготовці має бути закладена ідея інтеграції особистісних, соціальних і діяльнісних аспектів у реалізації єдиної стратегії інноваційного розвитку. Відповідно було визначено вихідні позиції щодо створення такої педагогічної системи, яка буде забезпечувати розвиток особистості як суб'єкту інноваційної діяльності на рівні діяльнісного, особистісного та соціального компонентів. Також визначено принципи реалізації даної концепції: інтегративності, неперервності і поступовості розвитку, гуманізму, варіативності та соціального партнерства.

Для опису експериментального запровадження розробленої концепції єдиної стратегії розвитку інноваційності студентів був обраний метод моделювання. Метод моделювання передбачає, що об'єкт вивчається не безпосередньо, а шляхом дослідження іншого об'єкта, який в певному відношенні є аналогом першого. Модель (від лат. *modulus* – міра) – це певний умовний образ об'єкта дослідження, котрий замінює останній і перебуває з ним у такій відповідності, яка дозволяє отримати нове знання. Модель будується для того, щоб відобразити характеристики об'єкта (елементи, взаємозв'язки, структурні та функціональні властивості), суттєві з точки зору мети дослідження [3, 48].

Завданням моделювання у нашому

дослідженні є вираження змістовних компонентів інноваційно-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки та зображення їх функціональних зв'язків. За типом розроблена модель є знаковою, оскільки будується на використанні засобів схематичного зображення, та структурно-функціональною, оскільки відображує компоненти системи психолого-педагогічної підготовки та функціональні зв'язки між ними. Об'єктом моделювання при цьому виступає система психолого-педагогічної підготовки, побудована у вигляді процесу її реалізації.

Психолого-педагогічну підготовку студентів, загалом, можна визначити як процес становлення психолого-педагогічної компетентності майбутнього фахівця в плані доповнення і збагачення фахової діяльності психолого-педагогічними аспектами. У процесі психолого-педагогічної підготовки має не тільки забезпечуватись інтенсивний розвиток професійно значущих особистісних властивостей майбутніх фахівців, а й закладатись основи їх ефективного професійного вдосконалення.

Інноваційно-зорієнтована психолого-педагогічна підготовка характеризується спрямуванням на розвиток і вдосконалення інноваційних властивостей особистості, формування готовності майбутнього фахівця до реалізації інноваційної діяльності.

Відповідно до такого підходу, можна визначити такі структурні компоненти моделі інноваційно-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки: цілемотиваційний, змістовний, організаційно-технологічний та контрольо-оціночний. Здійснимо їх коротку характеристику.

Ціле-мотиваційний компонент характеризує зорієнтованість психолого-педагогічної підготовки на формування готовності до інноваційної діяльності. Це означає, що в цілях дисциплін психолого-педагогічного циклу має відображуватись не просто вивчення психологічних чи педагогічних понять, а й використання психолого-педагогічних знань для саморозвитку, вдосконалення своєї діяльності та оточення.

Така цільова зорієнтованість має знаходити відображення й в мотивації навчання. Педагоги мають заохочувати творчу, пошукову, інноваційну діяльність студентів, що полягає у демонстрації її смислу і важливості, привнесення ціннісного аспекту у професійну підготовку (набуття психолого-педагогічної компетентності) в цілому та підготовку до ін-

новаційної діяльності, зокрема, у наданні більшої допомоги у виконанні творчих проектів, повернення соціального фактору (колективна робота, можливість демонстрації особистих досягнень). При цьому пріоритет має надаватися мотиваційним заходам над стимулюючими (тобто заохочення балами).

Також вагоме значення має навчання студентів прийомам і принципам цілепокладання, тобто постановки цілей, свідомої побудови своєї діяльності для досягання поставлених цілей та перевірки якості досягнутих результатів. Навчальні цілі мають бути сформованими для тих, хто навчається, бути досяжними і конкретними, надавати можливість оцінити ступінь їх досягнення. Необхідним є висування різноманітних навчальних цілей відповідно до різних сфер досвіду тих, хто навчається. Пріоритет має надаватися ціннісно-мотиваційним цілям навчальної діяльності, які надають навчальному процесу особистісного сенсу. При цьому слід гармонійно представляти у цілях навчання розвиток всіх сфер готовності особистості до інновацій: діяльнісної, особистісної та соціальної. Також слід заохочувати самостійність, ініціативність, активність студентів, підтримувати їх прагнення до успіху та рефлексію.

Змістовий компонент – полягає у включенні питань щодо інноваційної діяльності у всі дисципліни психолого-педагогічного циклу, дотриманні сучасних вимог до відбору та подачі навчального матеріалу, а також в особливій змістовній побудові самого навчального процесу, що може здійснюватись як процес інноваційної діяльності: від етапу генерування нових ідей, до етапу їх впровадження та популяризації. Принципово інші вимоги висувуються й до змісту навчального матеріалу та формі його подачі. В основі мають бути покладені наукові принципи відбору та структурування змісту освіти. До таких принципів В.С.Ледньов відносить: функціональну повноту компонентів змісту освіти, диференціацію та інтеграцію, наступність (ступневість) освіти [4]. В.В.Краєвський виділяє принципи формування змісту загальної освіти, що цілком придатні і для визначення змісту вищої освіти: принцип відповідності змісту освіти у всіх його компонентах і рівнях конструювання вимогам розвитку суспільства, науки, культури і особистості, принцип єдиної змістовної та процесуальної сторони навчання, принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях його формування (співвіднесеність складових компонентів), принцип гуманітаризації, пов'язаний із

утворенням умов для активного творчого і практичного освоєння людської культури, принцип фундаменталізації навчання, що вимагає інтеграції гуманітарного та природничо-наукового знання, встановлення наступності і міждисциплінарних зв'язків, опори на усвідомлення тими, що вчаться, суті методології пізнавальної і практичної перетворюючої діяльності [2, 57-59].

Для забезпечення підготовки особистості до інноваційної діяльності змісту навчання має також бути притаманна проблемність, актуальність, образність. Ще однією вагомою вимогою до змісту навчання є використання сучасних інформаційних засобів, комп'ютерних технологій.

Важливими характеристиками змісту навчання для розвитку інноваційності має бути гнучкість та варіативність. Дані властивості у найбільшій мірі притаманні модульній побудові змісту освіти.

Корисним є також реалізація диференціації та індивідуалізації навчання, що стосується всіх компонентів моделі, зокрема, змістовного. Стосовно змісту диференціація полягає у варіативності навчального матеріалу відповідно до інтересів, пізнавальних можливостей учнів та інших особистісних властивостей. Індивідуалізація може полягати у розробці індивідуальних навчальних програм, наданні індивідуальних завдань тощо.

Однак, найважливішим для розвитку інноваційності ми вважаємо відмову від надання тим, хто навчається, повністю готової інформації, а активне повертання студентів до її пошуку і опрацювання, особливо її оновлення, при цьому має заохочуватись особисте прийняття матеріалу, критична оцінка, привнесення особистого досвіду, взаємонавчання.

Організаційно-технологічний компонент має забезпечувати впорядкованість навчальної діяльності для досягання поставлених цілей (організація), а також бути відтворювальним, раціональним у наявних умовах, гарантовано сприяти реалізації поставлених навчальних цілей (технологія). Даний компонент полягає у виборі відповідних наявним умовам форм, методів та засобів навчання, а також їх систематизоване використання.

Обов'язковим є відповідність обраних форм, методів і дидактичних засобів цілям і змісту навчальної діяльності. Основним критерієм якості обраних методів має бути їх результативність (досягання поставлених цілей), однак додатково мають також враховуватись ефективність (максимальний результат при

мінімумі витрат) та оптимальність (найкращій вибір за наявних умов).

Перевага у навчанні має надаватись самотійній роботі, творчій, пошуковій діяльності, проектній діяльності. У навчанні слід поєднувати індивідуальні та спільні форми навчальної діяльності, забезпечувати інтенсивне обговорення навчального матеріалу, його критичний аналіз. Особливо доцільним є використання методів інтерактивного, кооперативного навчання, колективної розумової діяльності, наукового пошуку.

Необхідним є також використання сучасних інформаційних технологій навчання, дистанційної освіти.

Самостійна робота студентів має бути систематичною та супроводжуватись постійною консультаційною роботою викладача.

Контрольно-оціночний компонент має забезпечувати зворотний зв'язок про результати навчальної діяльності, розвиток і вдосконалення різних сфер досвіду того, хто навчається (особистісної, соціальної, діяльнісної).

Необхідним є дотримання основних принципів успішного дидактичного контролю: об'єктивність перевірки і оцінки – виключення упереджених, суб'єктивних і помилкових оцінок, перевірка тільки того, що вивчалось; індивідуальний характер контролю – врахування знань кожного окремого учня, його досягнень і труднощів у роботі, що дозволяє виявити фактичний стан знань, умінь учня, а також характер індивідуальної допомоги, що повинна бути йому надана; систематичність, регулярність контролю; гласність – обов'язкове ознайомлення учнів із критеріями і нормами оцінювання, висування і роз'яснення своїх вимог, повідомлення оцінок і їхнє обґрунтування; всебічність перевірки – охоплення всіх розділів програми, щоб не покривати позитивною оцінкою з одного розділу програми незадовільну з іншого і попередити прогалини в знаннях учнів; диференційованість перевірки, котра передбачає врахування специфіки програмного матеріалу, предмету, індивідуальних особливостей учня; різноманітність форм і методів контролю, що створює умови для реалізації всіх функцій контролю, підвищенню інтересу учнів до його проведення і результатів; етичність ставлення до учня, повага до нього; позитивність – забезпечення позитивного ставлення учнів до контролю, розуміння його більшої ролі як засобу зворотного зв'язку, ніж засобу оцінювання, зниження значення оцінки, залучення учнів до оцінювання.

Контроль має привчати студентів до сис-

тематичної навчальної діяльності, бути об'єктивним, систематичним, різноманітним і диференційованим. Доцільно використовувати рейтингову систему контролю навчальної успішності, що побудована на врахуванні різних видів навчальної діяльності студентів, у тому числі й творчої. У сучасних умовах в Україні запроваджується також кредитна система навчання, що побудована на врахуванні трудомісткості навчальної діяльності студентів. Таким чином, створюються умови для виконання студентами комплексних, творчих робіт протягом поточної навчальної діяльності.

Для об'єктивізації контролю доцільним є використання дидактичного тестування, однак такий контроль має також бути багатомірним, тобто забезпечувати перевірку різноманітних навчальних досягнень студентів.

У відповідності до цілей підготовки студентів до інноваційної діяльності необхідним є навчання студентів самостійному контролю і оцінюванню результатів своєї діяльності. Для цього слід забезпечувати поступове доповнення контролю викладача само- і взаємоконтролем студентів.

Обов'язковим компонентом контрольної діяльності має бути рефлексія, обговорення результатів навчання та їх корекція. При цьому слід вчити студентів аналізу отриманих результатів, наданню зворотного зв'язку, конструктивному обговоренню ходу процесу навчання.

Графічно дана модель представлена на рис. 1.

Отже, для вдосконалення процесу психолого-педагогічної підготовки у ВНЗ в світі сучасних освітніх змін ми пропонуємо модель інноваційно-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки, в основу якої покладена запропонована нами концепція єдиної стратегії інноваційного розвитку студентів, що побудована на інтеграції особистісного, соціального та діяльнісного аспектів підготовки. Відповідно до вихідних положень цієї концепції визначаються принципи організації діяльності індивідуальних і колективних суб'єктів навчання, що, у свою чергу, визначає структуру навчального процесу із реалізації інноваційно-зорієнтованої психологічної підготовки. Основною метою і результатом такої підготовки є формування готовності студентів до інноваційної діяльності, а до структурних компонентів належать ціле-мотиваційний, змістовний, організаційно-технологічний та контрольні компоненти (причому контроль служить засобом отримання зворотного зв'язку

щодо дієвості всіх інших компонентів), а також влених навчальних цілей. засоби і умови, необхідні для реалізації поста-

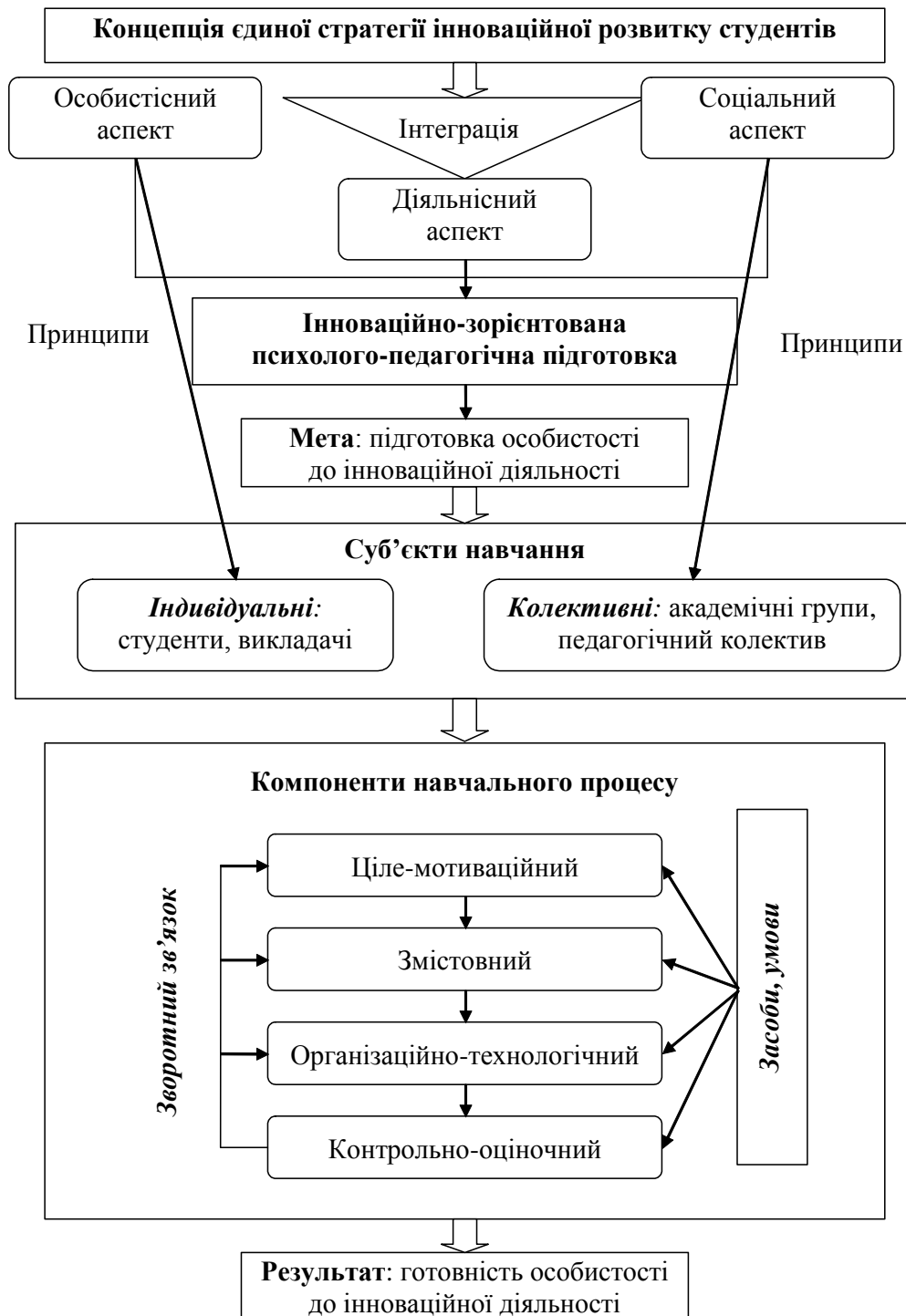

Рис. 1. Структурно-функціональна модель інноваційно-зорієнтованої психолого-педагогічної підготовки

ЛІТЕРАТУРА

1. *Козаков В.А.* Психолого–педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. – К.: НІЧЛАВА, 2003. – 140 с.
2. *Краевский В.В.* Проблемы научного обоснования обучения: (Методологический анализ) / В.В. Краевский. – М.: Педагогика, 1977. – 264 с.
3. *Кустовська О.В.* Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій / О.В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
4. *Леднев В.С.* Содержание образования: учеб. пособ. / В.С. Леднев. – М.: Высшая школа, 1989. – 360 с.
5. *Поясок Т.Б.* Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. супеня канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Т.Б. Поясок. – К., 2004. – 22 с.
6. *Фоміна М.В.* Структурування змісту психолого–педагогічної підготовки майбутніх інженерів машинобудівного профілю: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / М. В. Фоміна. — Вінниця, 2005. – 20 с.
7. *Шепеленко Т.Л.* Формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого–педагогічних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Т.Л. Шепеленко. – К., 1998. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2009 р.

